Steen voor Steen

Over de privatisering van gevangenissen in Nederland

Inhoudsopgave

1. Inleiding

Wat zou je zeggen als je hoorde dat bij een bedrijf arbeiders werken die 76 eurocent per uur verdienen? En dat die arbeiders normaal menselijk contact en communicatie met de buitenwereld ontzegd wordt en hun ook verboden wordt zich intellectueel te ontwikkelen, terwijl ze jarenlang in kleine kamertjes opgesloten worden zonder ooit het daglicht te zien? En dat allemaal geheel legaal, in Nederland. Dit is het bedrijf dat 'de gevangenis' heet.

'Nee', denk je nu, 'de gevangenis is een maatschappelijke instelling die gerund wordt door de overheid, waar gevaarlijke mensen voor onze veiligheid worden opgeborgen en hun wordt geleerd zich aan de samenleving aan te passen.' Maar klopt dat beeld van de gevangenis? De overheid is al een aantal jaar bezig om middels PPS-constructies de gevangenissen te privatiseren en om te vormen tot winstgevende bedrijven.[1] Voor deze constructie is het van belang dat de staat veel gevangenen levert om dat 'gevangenisbedrijf' zoals afgesproken van werkslaven te voorzien en zo winstgevend te maken. Terwijl de overheid beweert dat de criminaliteit zou moeten dalen, heeft ze nu dus juist baat bij meer veroordeelden. Ze past zelfs de wetten ervoor aan om maar zoveel mogelijk veroordeelde mensen door te sluizen naar het gevangenissysteem, of beter gezegd, de gevangenisindustrie.

Deze brochure probeert inzicht te geven in het ontstaan van de gevangenisindustrie in Nederland, de huidige ontwikkelingen op het gebied van privatisering van de gevangenissen en de motivatie van overheid en bedrijfsleven om mensen op te sluiten. Ook biedt deze brochure een korte reflectie op het concept *misdaad en straf* en wie dat met welk belang mag definiëren. Als uitsmijter vind je achterin de brochure een handige kaart met een aantal bedrijven dat betrokken is bij de gevangenisindustrie. Mocht je dan na het lezen van deze brochure je verontwaardiging om willen zetten in actie, heb je meteen een aantal plekken om te beginnen.

• • • •

1 PPS staat voor Publiek-Private Samenwerking en is een samenwerkingsvorm tussen de overheid en een of meerdere private ondernemingen. Anders dan bij de openbare aanbesteding van overheidsbestedingen, bemoeit de overheid zich bij een PPS niet met de inhoud of de uitvoer. Ze stuurt uitsluitend op het gewenste einddoel, zodat de marktpartijen alle vrijheid hebben om de uitvoering naar eigen inzicht vorm te geven. Over de verschillende vormen van PPS kun je meer lezen in hoofdstuk 2 van deze brochure.

Hoewel in de anarchistische beweging een veelheid aan ideeën bestaat over het voorkomen, oplossen en omgaan met sociale problemen - en laat het duidelijk zijn dat het opsluiten van mensen daar in elk geval niet bij hoort -, is het niet het doel van deze brochure om jou daarover te informeren. Achterin de brochure geven we een aantal tips over waar je meer kunt lezen daarover, en ook over de gevangenisindustrie in het algemeen en het verzet daartegen.

2. Een gevangenisindustrie

Met de term 'gevangenisindustrie' duiden we het gevangenissysteem aan dat we overal ter wereld tegenkomen, maar dat in de Verenigde Staten misschien wel het verste gevorderd is. Zozeer zelfs dat we zijn gaan spreken van een Prison Industrial Complex (PIC). Een industrie met talloze toeleverende en 'dienstverlenende' bedrijven waarin de gevangenis het centrale bedrijf is. De andere bedrijven ontlenen aan de gevangenis hun economische bestaansrecht. Daarmee zijn gevangenissen speelgoed geworden van bedrijven en politici om enerzijds sociale ongelijkheid te laten bloeien en anderzijds om geld te verdienen.
De verregaande privatisering van de gevangenis in combinatie met nieuwe strafwetgeving gericht op strenger straffen, heeft in de VS sinds de jaren zeventig van de twintigste eeuw de mogelijkheden gecreëerd voor een enorme groei van die gevangenisindustrie. Het aantal gevangenen is de laatste dertig jaar met 800% toegenomen,[2] en daarmee heeft ook het aantal gevangenissen een grote vlucht genomen. Nieuwe geprivatiseerde gevangenissen worden meestal in voormalige industrie- en plattelandsgebieden gebouwd, waar de werkgelegenheid naar het buitenland is weggesluisd. Handige ondernemers in het gevangeniswezen weten de lokale politiek te overtuigen van hun wondermiddel tegen de sociaaleconomische problemen die, overwegend als gevolg van de toegenomen werkloosheid, in de regio zijn ontstaan.

• • • •

2 http://www.sentencingproject.org/detail/news.cfm?news_id=1734&id=107.

Hoe werkt een geprivatiseerde gevangenis?

Een geprivatiseerde gevangenis wordt gebouwd door een commercieel bedrijf, meestal is dat een tijdelijke samenwerking van een aantal bedrijven. Vervolgens zorgt de overheid ervoor dat de gevangenis gevuld wordt. In de contracten die worden gesloten tussen de overheid en het bedrijf dat de gevangenis exploiteert garandeert de overheid een bepaalde bezettingsgraad van de cellen (meestal zo'n 90% maar er zijn ook gevallen bekend van 100%). In ruil daarvoor bouwt en runt het exploiterende bedrijf de gevangenis tegen een zo laag mogelijke prijs of tegen een bepaald bedrag per gevangene dat de overheid betaalt. Met andere woorden, hoe meer gevangenen de overheid kan leveren, hoe beter dit is voor beide partijen. Enerzijds verdient de ondernemer meer aan de overheid en aan de opbrengst van de producten die de gevangenisarbeider tegen hele lage kosten maakt. Anderzijds stelt de overheid haar eigen positie veilig, want in sommige contracten is vastgelegd dat de overheid, als ze het garantiepercentage niet nakomt, een boete moet betalen.

De gevangenisindustrie die op deze manier geconstrueerd wordt en omvangrijk is, vormt daarmee een economie op zichzelf. Ten eerste voor politie, justitie, beveiligings- en gevangenispersoneel, die direct bij opsporing, gevangenneming en bewaking betrokken zijn. Maar ook dokters, verplegers, advocaten, psychologen, magazijnmedewerkers, boekhouders, tuinders, ontwerpers en ingenieurs kunnen hun brood verdienen in of aan de gevangenis. En zo worden heel veel mensen voor hun inkomen geheel of gedeeltelijk afhankelijk van die gevangenis. Een lagere gevangenispopulatie zou hen geld, of zelfs hun baan kunnen kosten.
Maar de gevangenisindustrie levert, in tegendeel tot wat voorstanders van de gevangenisindustrie graag beweren, niet meer banen op dan andere vormen van werkgelegenheid. Bovendien levert ze vooral veel precaire banen op in de bewaking, de catering, het transport en de schoonmaak.

De samenwerking tussen de overheid en gevangenisbedrijven is vaak erg ondoorzichtig, terwijl er veel gemeenschapsgeld omgaat in deze projecten. Plannen voor privatisering worden vaak aan het publiek verkocht alsof het bedrijfsleven vriendelijk wordt gesubsidieerd voor het efficiënter leveren van 'overheidsdiensten' die belangrijk en broodnodig zouden zijn voor de samenleving.

Sommige mensen hebben miljoenen verdiend aan het opsluiten van mensen. Zo heeft in de VS de Corrections Corporation of America, de grootste exploitant van private gevangenissen in het land, onlangs brieven gestuurd naar 48 staten waarin werd aangeboden hun gevangenissen te kopen als remedie voor de tekorten in hun gevangenisbudgetten. In ruil daarvoor vraagt het bedrijf een twintigjarig managementcontract, plus een garantie dat hun gevangenissen voor 90% gevuld zullen blijven.[3]

Een systeem dat zichzelf in stand houdt

Zo moeilijk als het is om dit gevangenissysteem te ontleden, zo moeilijk is het om het te verslaan. Niet alleen omdat in dit systeem van ordehandhaving en opsluiting private en overheidsbelangen elkaar overlappen, maar ook omdat de gevangenen worden gecriminaliseerd, beroofd van al hun vrijheden en onttrokken aan de publieke waarneming. Vaak waren deze mensen al veroordeeld tot een armoedig bestaan. Als ze proberen daar verandering in te brengen worden ze opnieuw veroordeeld, nu als crimineel.

De impact van het gevangenissysteem voedt daarmee de reeds bestaande sociale ongelijkheid. Families worden uit elkaar gerukt en het economisch welzijn van een gezin wordt verlamd, doordat vaak de kostwinner uit het gezin wordt weggerukt en de achterblijvers op kosten worden gejaagd. En terwijl voorstanders van gevangenissen wel beweren dat ze misdaden zouden moeten ontmoedigen, creëren zij vaak een omgeving waarin geweldsmisdaden worden gepleegd, zoals verkrachting, marteling en moord door zowel gevangenen als bewakers. Eenmaal uit de gevangenis blijken mensen van hun gemeenschap te zijn vervreemd. De kans op een normale terugkeer in de samenleving is er na gevangenschap meestal niet groter op geworden. Zo houdt het gevangenissysteem zichzelf in stand.

De overheid sluit mensen naar eigen zeggen op om verschillende redenen: ter controle (het beschermen van de maatschappij), uit wraak, en als waarschuwing. Het belangrijkste doel van de gevangenis is zogenaamd dat van resociali-

• • • •

3 http://www.huffingtonpost.com/2012/02/14/private-prisons-buying-state-prisons_n_1272143.html.

satie en de mogelijkheid tot re-integratie van de gevangene in de maatschappij als functionerend burger. Maar in plaats van het bieden van hulp aan degenen die het nodig hebben, wordt het de mensen die volgens dit systeem zouden moeten re-integreren in de samenleving, dus alleen maar moeilijker gemaakt. Wij zijn tegen alle gevangenissen en tegen elke vorm van opsluiting, maar al zou je het eens zijn met de gepresenteerde retoriek betreffende de gevangenis, dan blijkt dat die er niet eens in slaagt zijn eigen missie te volbrengen.

Om dit gevangenissysteem te laten bestaan, houden de profiteurs ervan bewust stereotypen in stand om angst te creëren en de acceptatie door de samenleving overeind te houden. De massamedia worden gebruikt en bespeeld door politici en ondernemers om de beelden levend te houden waarin mensen worden gecategoriseerd. Ze worden ingedeeld als blank/zwart, rijk/arm, hetero/homo, oud/jong, man/vrouw, autochtoon/allochtoon, legaal/illegaal en daarbij worden bepaalde gemeenschappen bestempeld als afwijkend of crimineel. De media verkopen het publiek de gevoelens van onveiligheid en de angst voor de 'ander'. De politici verkopen hun 'harde aanpak' van criminaliteit en vergroten daarmee tegelijk ook de invloed van degenen die hun brood verdienen met deze aanpak. Daarmee maken ze het sociale en politieke verzet van onderdrukte gemeenschappen en tegenstanders van het systeem kapot.

Een gevangenisindustrie in Nederland?

Er zullen de komende jaren tientallen kleine gevangenissen gaan sluiten. En tegelijkertijd worden er nieuwe grote gevangenissen gebouwd in (deels) geprivatiseerde vorm, om de toch al krappe begroting van de overheid in crisistijd een beetje te drukken: kostenefficiency dus.[4]

Het gevangenissysteem in Nederland lijkt het Amerikaanse model van de geprivatiseerde gevangenis te volgen. Niet dat we hier op hetzelfde niveau zitten, maar die richting lijkt het wel op te gaan met de plannen rondom de nieuw te bouwen gevangenissen in Veenhuizen en Zaandam. Welke vormen de publiek-private samenwerking precies aanneemt in het Nederlandse gevangeniswezen, kun je lezen in het volgende hoofdstuk.

••••

4 Ministerie van Veiligheid en Justitie, 'Masterplan DJI 2013-2018', 19 juni 2013, p 10.

3. Enkele feiten op een rij over de nieuwe megagevangenis in Zaandam

Zoals je in het vorige hoofdstuk hebt kunnen lezen is de Nederlandse overheid bezig met het hervormen van de gevangenissen. Vele kleine gevangenissen worden of zijn al gesloten (tot en met 2018 ongeveer dertig) en grote gevangenissen zullen gebouwd worden. Niet alleen zal het gevangenissysteem op deze manier gecentraliseerd worden, de grootste verandering ligt op het gebied van de organisatiestructuur. De gevangenissen zullen namelijk ook gedeeltelijk geprivatiseerd worden. Tot nu toe waren alle reguliere gevangenissen volledig in handen van de overheid (DJI, Dienst Justitiële Inrichtingen). Hoewel privatisering van het gevangeniswezen een ontwikkeling is die in veel landen jaren geleden al in de praktijk is gebracht, zoals we hebben gezien in de VS, is het relatief nieuw in Nederland. Wij vragen ons af hoe het werkt, wat dit betekent voor de gevangenen, wanneer en waar het gaat gebeuren, wat de wettelijke kaders zijn, wie hier aan zal verdienen, etcetera.

Privatisering

Het privatiseren van Nederlandse gevangenissen kreeg landelijke aandacht in 2013 toen bekend werd dat er in Zaanstad en in Veenhuizen gevangenissen gebouwd zouden worden die (deels) beheerd worden door bedrijven. Het plan voor Veenhuizen lijkt voorlopig van de baan, maar Zaanstad wordt zeker gebouwd, ook al is niet altijd even duidelijk hoe de (gedeeltelijke) privatisering in de praktijk vorm gaat krijgen.

De stap naar private exploitatie van gevangenissen is jaren geleden genomen. De eerste keer dat de overheid een onderzoek naar buiten bracht over de mogelijkheden van privatisering in de gevangenissector was in 2003. Het Ministerie van Financiën bracht toen een opvallend praktisch rapport uit, dat meer als handleiding dan als onderzoek gezien kan worden, over de manier waarop privatisering ingezet kan worden in het gevangeniswezen. Merk op dat het geschreven is door het Ministerie van Financiën, en niet door het Ministerie van Justitie. Privatisering is dus vooral een financiële overweging. Het rapport eindigt heel frappant met deze uitsmijter: 'De belangrijkste aanbeveling is der-

halve: laat geen tijd verloren gaan met verdere studie, maar ga over naar de fase van het voorbereiden en realiseren van een PPS-gevangenis; al doende leert men meer dan door te studeren.’[5]

De overheid is dit experiment begonnen met vluchtelingen. In 2007 werd er een private aanbesteding gedaan voor Detentiecentrum Rotterdam, dat in 2010 in gebruik werd genomen. Het is toch wat lastig ‘al doende te leren’ op reguliere gevangenen. De keuze voor vluchtelingen moet daarom voor de overheid een bewuste zijn geweest. Zij zijn de zwakste groep mensen onder de gevangenispopulatie wat betreft mogelijkheden om tegen hun proefkonijnsituatie te protesteren. Zij hebben over het algemeen de minste connecties met mensen buiten de gevangenis, een zwakkere positie qua taal en kennis van hun rechten en hebben te maken met verregaande gerechtelijke willekeur betreffende de lengte van hun detentie.

Twee jaar later, in 2009, werden er Kamervragen gesteld waarin duidelijk werd dat de overheid toen al plannen had voor zes (deels) privaat gerunde gevangenissen.[6] Inmiddels bestaan er al twee geprivatiseerde gevangenissen, namelijk Detentiecentrum Rotterdam Airport en Justitieel Complex Schiphol Airport (sinds 2012).

Vormen van privatisering

Geprivatiseerd. Wat betekent dat eigenlijk? De staat is altijd de enige geweest die legaal mensen kon opsluiten. Vrijheidsontneming geldt namelijk als geweld, en het geweldsmonopolie ligt bij de staat. Door gevangenissen te privatiseren komt die mogelijkheid bij bedrijven te liggen. Op winst gerichte ondernemingen worden eigenaar en uitbater van de gevangenis. Deze vorm van samenwerking tussen overheid en private ondernemingen heet PPS, Publiek-Private Samenwerking. Er zijn verschillende vormen van PPS in het gevangeniswezen, dus verschillende niveaus van hoever de privatisering reikt.[7]

• • • •

5 Publiek Private Samenwerking, zie volgend kopje. Ministerie van Financiën. Kenniscentrum PPS, ‘De toepassing van Publiek Private Samenwerking op een Nederlandse gevangenis’, 9 september 2003, p. 35.

6 Ministerie van Justitie, ‘Antwoorden Kamervragen over publiek-private samenwerking in het gevangeniswezen’, 12 augustus 2009, p. 2.

7 CPB, ‘PPS: een uitdagend huwelijk Publiek-Private Samenwerking bij Combinatieprojecten.’ (CPB Document #2, mei 2001).

De vier vormen zijn:
(1) uitbesteding van één of meerdere vastgoed- en/of detentietaken;
(2) uitbesteding van alle vastgoed- en (eventueel) een deel van de detentietaken (DBFM(o))1;
(3) uitbesteding van alle detentietaken (outputmanagement);
(4) uitbesteding van alle vastgoed- en detentietaken (DBFMO).[8]

Dit laatste betekent *Design*, *Build*, *Finance*, *Maintain* en *Operate*. Het 'opereren' wordt dus niet altijd door een private partij gedaan. Indien dat wel gebeurt, bij de DBFMO-variant dus, wordt de gevangenis ontworpen, gebouwd, gefinancierd, onderhouden en worden de detentietaken uitgevoerd door een bedrijf en niet door de overheid. Het gebouw blijft eigendom van de overheid.

Waar heeft de overheid dan nog mee te maken? Met een aantal dingen: ze betaalt voor de geleverde dienst (het opsluiten van gevangenen) en definieert het wettelijke kader waarbinnen gevangenen opgesloten worden. Ook bepaalt de overheid waar welke gevangenen geplaatst worden en controleert zij de kwaliteit van de geleverde diensten (in ambtenarenjargon: 'monitoren van het product').[9] In feite is de geprivatiseerde gevangenis in de DBMFO-variant dus niet anders dan andere bedrijven waar de overheid goederen of diensten van afneemt.

Kwaliteit van de gevangenis

Het klinkt misschien nogal raar, 'kwaliteit van de gevangenis'. Wanneer is een gevangenis kwalitatief goed? Wij vinden de gevangenis een instituut dat niet zou mogen bestaan, van welke kwaliteit zij ook is. Toch is het binnen dit korte onderzoekje wel een interessante vraag. Voorstanders beweren namelijk dat privatisering van de gevangenis de kwaliteit van het leven van de gevangenen verbetert. Argument daarvoor is dat de gevangenis wordt geëxploiteerd door een gespecialiseerd bedrijf, dat dus meer ervaring en kennis van zaken heeft. Dit is totale onzin en vandaar dat we het hier toch bespreken.

• • • •

8 P. Wilms, R. Friperson en J. Weda, Literatuuronderzoek privatisering gevangeniswezen. Eindrapport (2011), p. 3.

9 Publiek Private Samenwerking, zie volgend kopje. Ministerie van Financiën. Kenniscentrum PPS, 'De toepassing van Publiek Private Samenwerking op een Nederlandse gevangenis', 9 september 2003, p. 35.

Uit onderzoek blijkt dat 'kwaliteit' de grote verliezer is bij private exploitatie. De kwaliteit daalt op alle onderzochte indicatoren.[10] Een korte greep uit de gevolgen van kostenbesparende maatregelen: er wordt te weinig of onervaren personeel ingezet, private partijen worden gestimuleerd uit louter financiële motieven te lobbyen voor langere straffen en het invoeren van minimumstraffen,[11] de leef- en arbeidsomstandigheden verslechteren,[12] er wordt niet gewerkt aan rehabilitatie van de gevangenen na vrijlating (immers, hoe sneller ze weer terug zijn, hoe meer het bedrijf verdient),[13] het wordt onveiliger in de gevangenis en er zijn meer onderlinge geweldsdelicten.[14]

Wat gaat er in Zaanstad gebeuren?

In Zaanstad (feitelijk Westzaan) wordt op een industrieterrein PI Hoogtij gebouwd. Het wordt een gebouw van 50.000 m^2 met 30.000 m^2 functioneel oppervlak, met een hoogte van waarschijnlijk 18 meter.[15] Deze gevangenis zal gebouwd worden door Ballast Nedam en Royal Imtech, die voor dit project een consortium geformeerd hebben: PI2. Dit gelegenheids-samenwerkingsverband staat garant voor het ontwerp, de bouw, de financiering en 25 jaar lang ook voor de exploitatie.[16] PI Hoogtij wordt met 1.040 plaatsen de grootste gevangenis van Nederland, ruim drie keer zo groot als de gemiddelde gevangenis in Nederland. Alleen PI Alphen aan den Rijn komt in de buurt met 1.014 plekken.[17]

De voorlopige planning is als volgt:

- Realisatie: 4e kwartaal 2013 – 4e kwartaal 2015
- Beschikbaarstelling: 4e kwartaal 2015

• • • •

10 Wilms e.a., Literatuuronderzoek privatisering gevangeniswezen. Eindrapport (2011) p. 90.

11 Wilms e.a., 'Literatuuronderzoek privatisering gevangeniswezen.' Eindrapport (2011) p. 93.

12 S. de Hantsetters, 'Een onderzoek naar de mogelijkheden tot privatisering van het gevangeniswezen', Masterproef Universiteit (Gent, 2009) p. 26.

13 S. de Hantsetters, 'Een onderzoek naar de mogelijkheden tot privatisering van het gevangeniswezen', Masterproef Universiteit (Gent, 2009) p. 24.

14 Wilms e.a., 'Literatuuronderzoek privatisering gevangeniswezen.' Eindrapport (2011) p. 90.

15 http://www.rgd.nl/onderwerpen/de-gebouwen/penitentiaire-inrichting-zaanstad/.

16 http://www.rtvnh.nl/nieuws/112177/Mega-gevangenis+in+Zaandam+moet+deuren+binnen+3+jaar+openen.

17 http://www.rijksoverheid.nl/nieuws/2013/03/22/masterplan-dienst-justitiele-inrichtingen.html.

- Proefdraaien: 1e kwartaal 2016
- Voltooiing en inhuizing gevangenen: 2e kwartaal 2016[18]

Welke financiële belangen hebben de overheid en gevangenisondernemers bij PPS?

Het belang dat de overheid heeft bij PPS is voornamelijk financieel. Detentie is duur. In 2010 kosste het opsluiten van een gevangene kostte 194 euro per persoon per dag. Deze kosten stijgen gemiddeld 2,5% per jaar.19 Door PPS en DBMFO kan geld bespaard worden, denkt de overheid. Hoe zij in Nederland de DBMFO-contracten gaat vormgeven is (nog) niet bekend. In het buitenland blijkt dat exploiterende bedrijven op verschillende manieren worden vergoed: (1) een bedrag per gevangene; (2) een prestatieafhankelijk bedrag per gevangene; (3) een prestatieafhankelijk bedrag per gevangene plus capaciteitstoeslag; (4) een vast bedrag voor de totale beschikbare capaciteit, plus een variabel bedrag per gedetineerde (dag) en strafkorting indien afgesproken normen niet worden gehaald; (5) een kostendekkend bedrag; (6) een vast bedrag, geïndexeerd voor prijsstijgingen.20

In de meeste gevallen hangt het bedrag dat de private partij ontvangt af van de hoeveelheid gevangenen. De derde optie is zelfs een variant waarbij de private partijen een extra bedrag ontvangen als de gevangenis voor meer dan 95% is bezet.[21] Daarmee krijgen deze bedrijven dus een financiële prikkel om ervoor te zorgen dat er meer mensen opgepakt, veroordeeld en lang gestraft worden.

Is het ook echt goedkoper voor de overheid? Ja. PPS kan een besparing tot 14% opleveren. Grote besparingen worden gemaakt op het gebied van personeel en vastgoed. De besparing door uitbesteding van vastgoed kan uiteen lopen van 10% tot 50%.[22] Lagere personeelskosten ontstaan door het flexibeler inhuren van medewerkers, de grotere flexibiliteit in salarissen van medewerkers en meer nadruk op efficiëntie in het werkproces. Kenniscentrum PPS zegt hierover:

• • • •

18 http://www.rgd.nl/onderwerpen/de-gebouwen/penitentiaire-inrichting-zaanstad/.

19 Wilms e.a., 'Literatuuronderzoek privatisering gevangeniswezen.' Eindrapport (2011) p. 45.

20 Wilms e.a., 'Literatuuronderzoek privatisering gevangeniswezen.' Eindrapport (2011) p. 8.

21 Wilms e.a., 'Literatuuronderzoek privatisering gevangeniswezen.' Eindrapport (2011) p. 63.

22 Wilms e.a., 'Literatuuronderzoek privatisering gevangeniswezen.' Eindrapport (2011) p. 98, 102.

'Minder personeel dankzij het uitgekiende ontwerp van de architect. Multi-inzetbaar personeel zonder moeizame ontslagprocedure. De werknemers binnen het publiek-private model vallen niet onder de ARAR-arbeidsvoorwaarden zoals die voor het personeel van een publieke gevangenis gelden. Eén van de belangrijkste elementen van de ARAR is de ontslagprocedure; het is een lange en moeizame procedure om een medewerker te ontslaan die niet functioneert.'[23]

Echter, de allergrootste klapper wordt gemaakt door de arbeid die de gevangenen verrichten. Was deze arbeid vroeger optioneel, sinds 2012 is deze verplicht gesteld door Teeven.[24] Dankzij deze wetswijziging heeft de vrije markt toegang tot een enorme groep rechteloze arbeiders tegen een extreem laag loon. Wettelijk is vastgesteld dat een gevangene per uur 76 eurocent verdient.[25] Zoals een student van de universiteit van Gent in zijn masterscriptie schreef:

'Gevangenisarbeid is even winstgevend als de arbeid in derdewereldlanden: geen staking, geen vakbondsorganisatie, geen sociale bijdragen of compensatie bij ziekte of ongeval. Reusachtige bedrijven worden binnen de gevangenissen gebouwd.'[26]

In Nederland verloopt de arbeid in detentie via het bedrijf In-Made (leuke woordgrap. Not!). Dit penitentiair productiebedrijf met 41 locaties en 8000 werkende gedetineerden is onderdeel van de Dienst Justitiële Inrichtingen, de overheid dus. In-Made doet ontzettend hard zijn best meer klanten binnen te halen middels lokkende kreten als: 'We zijn met 8000 gedetineerde medewerkers erg flexibel: we kunnen snel aan de slag, snel leveren en makkelijk een tandje bijzetten als u de opdracht wilt uitbreiden.'[27]

Naast slavenarbeid mag je, als het aan staatssecretaris Teeven ligt, nu ook gaan betalen voor je detentie. Een symbolische 16 euro per dag, een bedrag dat voor

• • • •

23 http://www.dc-16.nl/PPS.html.

24 http://www.rijksoverheid.nl/nieuws/2012/04/17/teeven-wijzigt-beleid-arbeid-in-detentie.html.

25 http://wetten.overheid.nl/BWBR0010172/geldigheidsdatum_07-10-2013#1.

26 S. de Hantsetters, 'Een onderzoek naar de mogelijkheden tot privatisering van het gevangeniswezen', Masterproef Universiteit (Gent, 2009) p. 34.

27 In-Made, 'In-Made. Sterk in productiewerk' op: http://www.dji.nl/Onderwerpen/Volwassenen-in-detentie/Zorg-en-begeleiding/Arbeid/.

de staat geen zoden aan de dijk zet, maar de gevangene wel met een schuld laat vrijkomen. Er is onlangs ook nog eens voorgesteld veroordeelden voor hun eigen opsporing, vervolging en berechting te laten opdraaien. Ook vindt Teeven dat verdachten in afwachting van hun hoger beroep opgesloten moeten worden als ze door de rechtbank tot meer dan een jaar zijn veroordeeld, zo staat in het regeerakkoord van 2013.[28] Andere stokpaardjes zijn de invoering van minimumstraffen en het afzien van compensatie voor teveel betaalde detentiekosten. Als een verdachte na een veroordeling door de rechtbank twee jaar vastzit, moet deze dus zelf de kosten van die detentie betalen. Wordt hij of zij vervolgens in hoger beroep slechts gedeeltelijk vrijgesproken dan volgt er geen enkele compensatie voor de detentiekosten van de teveel gezeten dagen.[29]

4. Criminaliteit en straf, de definities die de gevangenis nodig heeft

Criminaliteit

Criminaliteit is een verzamelbegrip voor alle gedragingen, acties, handelingen en/of gebeurtenissen die volgens de wet strafbaar zijn. Als anarchisten zijn wij tegen elke vorm van autoriteit, dus ook tegen de wetten waarin de autoriteiten bepalen wat wel of niet geoorloofd of crimineel is. De wetten zijn er immers ook om de status quo van staat en kapitaal te handhaven en de geprivilegieerden in onze samenleving te begunstigen.

We zijn daarom ook tegen het begrip *criminaliteit*. Dat wil overigens niet zeggen dat we vóór alle gedragingen zijn die de staat als crimineel bestempelt, maar we geloven dat het begrip nu enkel bestaat om de macht van de machthebbers veilig te stellen, door gedrag dat tegen hun belangen ingaat te onderdrukken

• • • •

28 http://www.scribd.com/doc/111454130/Rege-Er-Akko-Ord.

29 http://www.volkskrant.nl/vk/nl/3184/opinie/article/detail/3520057/2013/10/02/Teeven-toont-zich-officier-van-justitie-vermomd-als-staatssecretaris.dhtml.

door het te criminaliseren. De banken, vastgoedbazen en bouwbedrijven komen namelijk overal mee weg, niet alleen door de wet te ontduiken, maar zij zijn vaak ook juist beschermd door de wet. Diefstal in het groot wordt verhoudingsgewijs minder gestraft dan diefstal in het klein. Of wat te denken van de uitbuiting en milieuvervuiling door Nederlandse bedrijven in landen ver weg? Zouden zij zich aan de wet houden? En aan welke wet eigenlijk? Het gaat om de kracht van de definitie, en in dit geval bijvoorbeeld om hoe een begrip als *criminaliteit* wordt gedefinieerd en hoe er invulling wordt gegeven aan het begrip *straf*. Het is de staat die bepaalt wat er verboden of getolereerd wordt en wat wel of wat niet past binnen (haar) heersende moraal.

In het systeem van geld en macht waarin we leven, heeft criminaliteit een functie. Het zorgt ervoor dat mensen opgeborgen kunnen worden, weggezet als onaangepast of niet functioneel voor de maatschappij. Zo wordt de mens gereguleerd. Loop in de rij, of anders... Dit beïnvloedt niet alleen degenen die ongewenst gedrag vertonen, maar juist ook degenen die zich aanpassen aan de heersende wet en moraal. De definitie van criminaliteit bestaat dus niet om de criminaliteit te laten ophouden, maar om het bestaan van een onderdrukkend politiek-economisch systeem te legitimeren, geld te verdienen en de 'burgers' de disciplineren.

● Straf
Net zoals het begrip *criminaliteit* heeft ook het begrip *straf* de functie van het in stand houden van de bestaande verhoudingen. De overheid straft mensen op verschillende manieren. De gevangenis is daar één voorbeeld van. Maar naast straf door opsluiting heeft de gevangenis, zoals al eerder vermeld, meerdere functies, die hieronder worden toegelicht.

● Beveiliging van de samenleving
De overheid claimt dat de gevangenis ervoor zorgt dat de samenleving wordt beschermd tegen hen die binnen zitten. De meeste mensen die in gevangenissen worden opgesloten zitten daar niet voor verkrachting of moord. Het gaat vooral om mensen die veroordeeld zijn voor 'overlast geven', diefstal en andere 'lichte vergrijpen'. Zij passen niet binnen de strikte eisen van de maatschappij, ze doen maar gedeeltelijk of helemaal niet mee aan de economie, of niet op de gewenste manier en worden juist daarom opgesloten.

● Wraak

Wraak is een van de oudste motieven van straf. De roep om wraak en zwaardere straffen is vandaag de dag echter nog steeds overal luid en duidelijk aanwezig. De grotere rol die in rechtszaken wordt toegekend aan de stem van de slachtoffers moet ook in dat licht gezien worden. Kennelijk bestaat nog steeds de illusie dat menselijk leed verzacht kan worden door de veronderstelde dader ook te laten lijden.

● Afschrikken

Een belangrijk motief van straf in het algemeen en de gevangenisstraf in het bijzonder is de afschrikwekkende functie die er vanuit moet gaan. Door voorbeelden te stellen en deze breed uit te meten in de media hoopt de overheid potentiële 'daders' van hun 'criminele' plannen af te brengen.

● Je lesje leren en boetedoening

Er bestaat een oude mythe dat door iemand te straffen diegene zijn of haar lesje wel zal leren. Zoals in de middeleeuwen de afgehakte hand de dief er aan moest blijven herinneren dat stelen verboden is, worden mensen vandaag de dag opgesloten in de veronderstelling dat zij tot inkeer zullen komen en besluiten om een 'beter mens' te worden.

● Resocialisatie

Een van de belangrijkste motieven achter de gevangenis is de resocialisatie. Waar de lijfstraffen en het rasp- en spinhuis er niet in slaagden om de burgers te heropvoeden, wordt de gevangenis door de overheid wel ingezet als een soort heropvoedingskamp, waar mensen klaargestoomd moeten worden om weer braaf over de gebaande paden van werken, consumeren en slapen te lopen.

En geld dan?

Geld heeft altijd een rol gespeeld in het straf- en gevangenissysteem. Lijfstraffen waren misschien goedkoop, maar werden in de loop der eeuwen steeds meer als inhumaan beschouwd. De werkhuizen kostten misschien wat, maar leverden ook onbetaalde werkkrachten. Boetes leveren vooral geld op. Met de geboorte van de gevangenis kreeg straffen pas echt een financiële component. Nu gevangenen niet meer alleen moesten boeten, maar ook tot inkeer komen

en herboren worden, dienden ze opgesloten te worden, en dat kost geld, veel geld. Afhankelijk van het politieke klimaat en de heersende moraal wordt het beschikbaar stellen van geld voor het ‘gezonder maken’ van de maatschappij als meer of minder wenselijk beschouwd. Zo stonden de jaren zeventig van de vorige eeuw in het teken van resocialisatie en experimenteren met ‘vrije gevangenisvormen’. In de jaren tachtig sloeg dit klimaat volledig om en werd ieder dubbeltje dat besteed moest worden aan de gevangenis omgedraaid. Sinds die tijd is de vraag hoe de gevangenis zichzelf kan terugverdienen steeds belangrijker geworden. Gevangenen moeten nu werken en zoals eerder vermeld zelfs gaan betalen voor hun verblijf in de gevangenis als het aan staatssecretaris Teeven ligt. Meer mensen op een cel bespaart geld. Het uitkleden van resocialiseringprogramma’s bespaart geld. Meer camerabewaking en minder personeel levert geld op. Het sluiten van kleine, verouderde gevangenissen is efficiënter.

De laatste ontwikkelingen en het huidige beleid zijn volledig toegespitst op kostenbesparing en waar mogelijk, winst maken op bijvoorbeeld productiewerk in de gevangenis. Dit geldt voor alle betrokkenen: voor de overheid, voor gevangenispersoneel, voor de bureaucraten die je je boete opsturen, voor deurwaarders, politie, justitie, advocaten, medisch personeel, bedrijven die de maaltijden leveren, leveranciers van meubilair, ontwerpbureaus en ga zo maar door. Tegelijkertijd onthult de staat hiermee haar ware gezicht: we hoeven niet meer te geloven dat ze het beste voorheeft met haar gevangenen. Wat we al wisten wordt nu publiekelijk duidelijk: gevangenen zijn nodig in een maatschappij die gebaseerd is op geld en macht en meer dan ooit betekent hoe meer gevangenen, hoe meer opbrengst.

Ook in het Nederlandse gevangeniswezen en de nieuwe gevangenis in Zaandam in het bijzonder spelen private bedrijven een grote rol. Op alle mogelijke niveaus wordt er verdiend aan opsluiting. Verderop in deze brochure vind je meer info over de bouw- en bewakingsbedrijven, facilitaire dienstverleners en toeleveranciers en commerciële bedrijven die hun werk uitbesteden aan een van de 41 penitentiaire productiebedrijven van In-Made.

5. Tegen alle gevangenissen en de maatschappij die ze nodig heeft

In de voorgaande teksten zijn we ingegaan op de nieuwste ontwikkelingen in bajesland, zowel op de privatisering van het gevangeniswezen waardoor bedrijven steeds meer financiële belangen krijgen bij gevangenissen, als op het morele kader dat door de staat wordt gecreëerd en waarin begrippen als criminaliteit en straf vanwege die financiële belangen een hele andere invulling krijgen.

Overal ter wereld worden gevangenissen geprivatiseerd. De Nederlandse overheid is hard op weg om, in navolging van landen als Groot-Brittannië en de Verenigde Staten, van de gevangenissen winstgevende bedrijven te maken. Dit proces is van start gegaan met Detentiecentrum Rotterdam Airport (sinds 2010) en Justitieel Complex Schiphol Airport (sinds 2012). Nu wil de overheid een megagevangenis bouwen in Zaanstad, die vermoedelijk ook (deels) privaat gerund gaat worden. Ook hier wordt er geld verdiend aan detentie.

Wie bepaalt wanneer en waarom je naar de gevangenis moet? De definitie van criminaliteit is voorbehouden aan de staat die ons daarmee allemaal, binnen en buiten de gevangenis, onderdrukt. De straf van de gevangenis of straf in het algemeen hangt ons immers altijd boven hoofd. Loop in de rij, of anders...

Voor ons staat voorop dat wij een dergelijke houding onmogelijk kunnen accepteren. Voor ons is de privatisering van het Nederlandse gevangeniswezen geen onomkeerbaar proces. Verandering, hoe moeilijk ook, is altijd mogelijk. We willen de repressieve maatregelen en instituties begrijpen, om ze daarna te laten instorten. De ontwikkeling in bajesland die we hebben beschreven hebben niet alleen betrekking op de gevangenis als gebouw waar mensen opgesloten worden, maar ook met de toenemende controle en repressie in de hele maatschappij. Toch kunnen we ons verhaal ook weer gemakkelijk terugbrengen naar de dagelijkse praktijk. Uitbuiters en onderdrukkers hebben namen en adressen...

En daarom rest ons niets anders dan ons tegen alle gevangenissen te keren, en ze af te breken, net als de maatschappij die de gevangenissen nodig heeft. Wij

hebben de wil om alles wat ons onderdrukt aan te vallen en om alles wat een vrije wereld in de weg staat kapot te maken. En daarom willen we aan iedereen voorstellen om zich over deze ontwikkelingen en praktijken te informeren en te discussiëren. We willen je uitnodigen allianties te smeden om deze uitzuigende rotzooi aan te vallen – met woord en daad.

Laten we de muren van de gevangenissen slopen...

Steen voor steen

6. (S)hitlist

Hieronder vind je een kaart van Nederland met daarop (een deel van) de bedrijven die geld verdienen aan het opsluiten van mensen, gevolgd door een ongetwijfeld niet volledig overzicht van bedrijven die betrokken zijn bij de bouw van de gevangenis in Zaandam, of die hun productie of diensten laten maken door In-Made.

Consortium PI2
Ballast Nedam
Ringwade 71
3439 LM Nieuwegein
Postbus 1339
3430 BH Nieuwegein
tel: 030-2853333
fax: 030-2854900
email: info@ballast-nedam.nl
www.ballast-nedam.nl

Imtech Building Services
Rivium Boulevard 122
2909 LK Capelle aan den IJssel
Postbus 8584
3009 AN Rotterdam
tel: 010-4477400
fax: 010-4477495
email: Buildings@imtech.nl
www.imtech.nl/buildings

EGM Architecten
Wilgenbos 20
3311 JX Dordrecht
Postbus 298
3300 AG Dordrecht
tel: 078-6330660
email: info@egm.nl
www.egm.nl

Smits van Burgst Beveiliging
Hoevestein 36c
4903 SC Oosterhout
tel: 0162-491600
fax: 0162-491609
email: info@svbb.nl
www.svbb.nl

Fokkema & Partners
Phoenixstraat 49b
2611 AL Delft
tel: 015-2158281
email: info@fokkema-partners.nl
www.fokkema-partners.nl

Mecanoo architecten
Oude Delft 203
2611 HD Delft
Postbus 3277
2601 DG Delft
tel: 015-2798100
fax: 015-2798111
email: info@mecanoo.nl
www.mecanoo.nl

Eurest Services
Laarderhoogtweg 11
1101 DZ Amsterdam
Postbus 22875
1100 DJ Amsterdam
tel: 020-5643770
fax: 020-6963231
email: eurest-services@compass-group.nl
www.eurestservices.nl

Adviseurs Consortium PI2
Allen and Overy
Apollolaan 15
1077 AB Amsterdam
Postbus 75440
1070 AK Amsterdam
tel: 020-6741000
email: Info.Amsterdam@AllenOvery.com
www.allenovery.com

Price Waterhouse Coopers
Thomas R. Malthusstraat 5
1066 JR Amsterdam
Postbus 90351
1006 BJ Amsterdam
tel: 088-7920020
fax: 078-7929792
email: info@pwc.nl
www.pwc.nl

Overige betrokkenen bij de bouw van de gevangenis in Zaandam
Royal Haskoning
George Hintzenweg 85
3068 AX Rotterdam
Postbus 8520
3009 AM Rotterdam
tel: 010-4433666
fax: 010-4433688
email: info@rotterdam.royalhaskoning.com
www.roaylhaskoning.com
[Opstellen advies 'HoogTij - Stedenbouwkundige Randvoorwaarden Penitentiaire Inrichting']

Experis (Manpowergroup)
Reguliersdwarsstraat 50
1017 BM Amsterdam
tel: 020-5579500
email: noordwest@experis.nl
Atoomweg 50
3542 AB Utrecht
tel: 030-2879379
email: midden@experis.nl
www.experis.nl
[Werving personeel voor bouw PI Zaanstad]

Glaser & Partners
Pijnenburgweg 12
6732 GC Harskamp
tel: 06-10940189
www.glaserenpartners.nl
[Financieel haalbaarheidsonderzoek PI Zaanstad in opdracht van Rijksgebouwendienst]

ICOP
Kipstraat 7c
3011 RR Rotterdam
tel: 010-2651857
email: info@icop.nl
www.icop.nl
[Opstellen outputspecificaties nieuwbouw PI Zaanstad in opdracht van Rijksgebouwendienst]

In-Made
Regionale Bedrijfsbureau's Arbeid (RBBA) zijn bureaus waar ondernemers met hun offertes en orders terecht kunnen. Zeg maar de 'marketing en verkoopafdeling' van In-Made.

Regio Noord-Oost
tel. 088-0741128 (maandag t/m vrijdag van 8.00 uur - 16.45 uur)
email: rbba.no@dji.minjus.nl
bezoekadres: Nicolaus Ottostraat 16 8013 NG Zwolle

Regio West
tel.: 088-0719590 (maandag t/m vrijdag van 8.00 uur - 16.45 uur)
email: rbba.west@dji.minjus.nl
bezoekadres: Copernicusstraat 10 1704 SV Heerhugowaard

Regio Zuid
tel. 088-0744183 (maandag t/m vrijdag van 8.00 uur - 16.45 uur)
email: rbba.zuid@dji.minjus.nl
bezoekadres: Lunettenlaan 501 5263 NT Vught

Huidige en voormalige klanten van In-Made (volgens de website www.in-made.nl)
FunCookers
Stripes Clothing
Aarts Verpakkingsindustrie
Mulder Bedrijfskleding en Reinigingsproducten
Brouwers Lichttechniek
Bison International

Max Havelaar
Bison International
Daf Trucks
Dutch Bicycle Group/Union fietsen
Rode Kruis
Ministerie van Veiligheid en Justitie

Maar ook…
Metaalbewerkingsbedrijf Hoekman
Bedrijven uit Nieuwleusen
Schoonmaakbedrijf Blue Hartog Westen uit Rijswijk
Brouwers lichttechniek uit Tilburg
Palletfabrikant Faber Halbertsma Groep
Papierproducent Sappi
Gemeente Norg

G4S
Het bedrijf dat toezicht houdt op mensen die zich in 'electronische detentie' bevinden, bewaakt door de enkelband, maar ook de trouwe partner van staten wereldwijd in de bewaking van gevangenissen, net als in Nederland: Group 4 Securicor (G4S)
Een paar van hun adressen in Nederland:

G4S Secure Solutions
Hogehilweg 12
1101 CD Amsterdam

G4S Care & Justice Services
Ottho Heldringstraat 43
1066 XT Amsterdam

G4S Cash Solutions
Ptolemaeuslaan 61
3528 BR Utrecht

G4S Hospitality Services
Ampèrestraat 25
6716 BN Ede

7. Meer informatie

In dit hoofdstukje willen we wat tips geven voor verdere informatie over de ontwikkelingen die we hebben besproken. Het moge duidelijk zijn dat we niet alle auteurs en teksten hieronder even sympathiek vinden. De artikelen van het Ministerie van Veiligheid en Justitie en die van J. de Waard en R. van Steden zijn geschreven door voorstanders van de privatisering van het Nederlandse gevangeniswezen, maar zij geven zo veel informatie over de op hand zijne plannen en de ideeën die daaraan ten grondslag liggen, dat we ze toch in onze lijst met aan te bevelen leeswerk hebben opgenomen.

Van God los, 'Bedenkingen bij de bak', http://abcamsterdam.wordpress.com/teksten/342-2/.

Gribus. Magazine van ABC Nijmegen,
http://issuu.com/abcnijmegen/docs/abcmagazine01?e=8343347/2550507.

John Bowden, 'Neo-Liberalism And Prisons', 325 Magazine, http://325.nostate.net/?p=9156.

Ministerie van Veiligheid en Justitie, 'Masterplan DJI 2013-2018', 19 juni
,http://www.rijksoverheid.nl/documenten-en-publicaties/kamerstuk-
013/06/19/masterplan-dji-2013-2018.html.

Waard en R. van Steden, 'De opmars van de private veiligheidszorg. Een
naal en internationaal perspectief', Justitiële verkenningen, Jrg. 38, nr. 8,
http://dare2.ubvu.vu.nl/bitstream/handle/1871/39410/De_opmars_
le_private_veiligheidszorg.pdf?sequence=1.

1. Ballast Nedam
Ringwade 71, 3439 LM Nieuwegein

2. Imtech Building Services
Rivium Boulevard 122, 2909 LK
Capelle aan den Ijssel

3. EGM Architecten
Wilgenbos 20
3311 JX Dordrecht

4. Smits van Burgst Beveiliging
Hoevestein 36c
4903 SC Oosterhout

5. Fokkema & Partners
Phoenixstraat 49b, 2611 AL Delft

6. Mecanoo architecten
Oude Delft 203, 2611 HD Delft

7. Eurest Services
Laarderhoogtweg 11
1101 DZ Amsterdam

8. Allen and Overy
Apollolaan 15
1077 AB Amsterdam

9. Price Waterhouse Coopers
Thomas R. Malthusstraat 5
1066 JR Amsterdam

10. G4S Care & Justice Services
Ottho Heldringstraat 43
1066 XT Amsterdam

11. Royal Haskoning
George Hintzenweg 85
3068 AX Rotterdam

12. Experis (Manpowergroup)
Reguliersdwarsstraat 50
1017 BM Amsterdam

13. Glaser & Partners
Pijnenburgweg 12
6732 GC Harskamp

14. ICOP
Kipstraat 7c
3011 RR Rotterdam

15. G4S Hospitality Services
Ampèrestraat,25
6716 BN Ede

16. Max Havelaar
Lucasbolwerk 7
3512 EG Utrecht

17. Bison International
Dr. A.F. Philipstraat 9
4462 EW Goes

18. Daf Trucks
Hugo van der Goeslaan 1
5643 TW Eindhoven

19. Dutch Bicycle Group/ Union Fietsen
Adriaen Banckertstraat 7
3115 JE Schiedam

20. Rode Kruis
Leeghwaterplein 27
2521 CV Den Haag

21. Ministerie van Veiligheid en Justitie
Turfmarkt 147
2511 DP Den Haag

22. Metaalbewerkingsbedrijf Hoekman Bedrijven, Nieuwleussen

23. Schoonmaakbedrijf Blue Hartog Westen, Rijswijk

24. Brouwers lichttechniek
Tilburg

25. Sappi Sappi Papierproducent
Biesenweg 16
6211 AA Maastricht

26. Gemeente Norg

